

Izazovi obnove Zagreba i okruženja nakon potresa 2020. godine

Zrinka Barišić Marenčić

Associate Professor, Faculty of Architecture, University of Zagreb, zrinka.barisic@arhitekt.hr

Abstract

Potresi 2020. godine bolna su trauma za sve stanovnike Zagreba, Siska, Petrinje i okruženja. Ukazali su na seizmičku neotpornost građevne supstance na koje su stručnjaci godinama upozoravali, a nitko ih nije slušao. Povijesne građevine i jezgre gradova građene prije aseizmičkog dimenzioniranja, oslabljene su dodatno uslijed neodržavanja i provizornih intervencija. Suburbana i ruralna supstanca postupno i provizorno građena tema je za sebe. Stradali su ljudski životi, stradali su domovi, traume daljnje trešnje preostaju stanovništvu, te i dalje devastiraju ionako nagrižene strukture. Dvojak je pristup obnovi povijesne urbane jezgre u odnosu na periferne zone. U rubnim i ruralnim područjima koja nisu pod zaštitom izazov je iznaći rješenja koja reinterpetiraju tradiciju, način života i uklapaju se u zatečenu koherentnu strukturu. Skromna ekonomska sredstva i urgentnost obnove ukazuju na nužnost iznalaženja kreativnih rješenja koja mogu pomiriti takva oprečna traženja. Niz projekata obnove nakon devastacija predstavljaju vrelo inspiracije. S druge strane pristup obnovi povijesnog urbanog centra podliježe strogim kriterijima zaštite. Recentni potresi srušili su dio povijesnog centra Siska i Petrinje. Potres 22.3.2020. bio je na rubu statičke izdržljivosti povijesne urbane jezgre Zagreba. Zagreb, kao malo koji grad obilježava jasan prostorno povijesni razvoj i zoning grada. Duž središnje osi simetrije grada nižu se srednjovjekovna dvojna jezgra, historicistički Donji grad i moderni grad uz Savu. I upravo stoga važno je obnoviti središte grada i sačuvati identitet povijesne jezgre. S druge strane, razmjor oštećenja i kompleksni imovinsko-pravni odnosi, otežavaju izvedbu pravilne konstruktivne obnove, ali i cjelovite urbane obnove grada. Kompleksan proces obnove je pred građanima, gradom i svim strukama koji se njime bave. Jedino integralnim pristupom moguća je urbana obnova i aktiviranje neiskorištenih resursa bloka kao javnih prostora grada. Niz referentnih primjera kvalitetnih arhitektonsko-urbanističkih intervencija koja baštinitimo u Zagrebu inspirativna su potka koja uz suvremenu promišljanja usmjeravaju obnovu i oplemenjivanje grada 21. stoljeća.

Key words: Zagreb, Banovina, potresi, 2020., obnova, arhitektura i urbanizam

1 Introduction

Trešnje, odnosno podrhtavanja tla, potresi 2020. godine devastirali su Zagreb i okruženje, a potom i Banovinu. Nakon inicijalnog zagrebačkog potresa, kako je i uobičajeno, tlo je nastavilo podrhtavati i traumatizirati stanovnike uz epicentar, ali i centra grada. Potres magnitude 5,5 prema Richterovoj skali prouzročio je značajna oštećenja zgrada u epicentralnom području Markuševca i okruženja, djelomično Hrvatsko Zagorje i povijesnu jezgru Zagreba. Njegova snaga bila je na rubu izdržljivosti povijesnih građevnih struktura središta grada. Ljudske žrtve, nemjerljiv gubitak, bile bi i veće da, srećom u nesreći, nije bio trenutak dvojne virus – potres krize. Zbog strogih epidemioloških mjera uzrokovanih SARS-CoV-2 virusom, broj ljudi na javnim površinama bio je značajno manji nego uobičajeno toga ranog nedjeljnog jutra. Prvotni sažetak sastavljen za ovu značajnu konferenciju koja se održava povodom obljetnice potresa u Zagrebu 22. ožujka 2020. godine proširen je nakon potresa u Sisku, Petrinji i Glini 28. i 29. prosinca 2020. i značajnih devastacija njihova okruženja, ruralne zone Banovine. Potresaju nas ljudske žrtve, slike srušenih gradova, sela, zaseoka. Zima i snježne pahulje, koje kao nikad nego u vrijeme potresa nisu ledile krv u žilama. S druge, nevjerojatna je energija volontera i manifest ljudskosti koji se spontano slio u područje epicentra, sa željom pomoći. U ovim teškim trenucima ti ljudi svojom nevjerojatnom energijom ulijevaju vjeru, nadu u bolje sutra. Među njima ističu se volonteri statičari i arhitekti okupljeni pod vodstvom kolege prof. dr.sc. Josipa Atalića, kojeg je šira javnost upoznala u ožujku 2020. na lokaciji Zagreba. Nastojeći podići svijest o potresima inicirana je i ova značajna međunarodna konferencija, kao i niz manjih održanih prethodno svakog mjeseca 22. datuma na Građevinskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

2 Potresi na Banovini

Krenuvši obrnutim kronološkim redom, fokusirati ćemo isprva recentne razorne potrese na Banovini, koji su se snažno osjetili i u Zagrebu, ali i zemljama okruženja. Značajno su stradale povijesne jezgre Petrinje i Gline, te ruralna područja. Situaciju u Sisku na prvi pogled je nešto bolja, međutim, zbog velikih oštećenja mnoge zgrade povijesne jezgre su iseljene.

Sisak je grad s kontinuitetom trajanja naselja više od 2000. godina. Reinterpretiranje ortogonalne antičke urbane matrice unutar eliptičnog obrambenog sustava potka je urbane regulacije Ivana Fistrovića koji ostvaruje regulatornu osnovu Siska 1829. godine. Blokowska matrica s lijeve obale Kupe izgrađivana je niskim prizemnim, katnim i dvokatnim zgradama, pretežito u duhu historicizma. Nakon izgradnje željezničke pruge 1862. godine uslijedila je intenzivna industrijalizacija Siska, koji se tijekom druge polovine XX. stoljeća razvio u izuzetno jaki industrijski centar tadašnje Jugoslavije. Zbog neposredne blizine fronte u Domovinskom ratu, grad je stradao i oštećenja nisu u cijelosti obnovljena do današnjih dana. Gašenje industrijske proizvodnje, privatizacija, promjena društveno-

političkog sustava dovodi do najintenzivnije deindustrijalizacije na području Hrvatske. Jaki industrijski grad koncem XX. stoljeća pretvoren je u grad socijalni slučaj. I stoga i potreba za izgradnjom novog Centra za socijalnu skrb². Grad industrijskih giganta transformirao se u grad ugasle industrije i velikog broja socijalnih slučajeva. Sisak nikada nakon Domovinskog rata nije povratio svoju nekadašnju gospodarsku snagu. Petrinju i Glinu manje gradove jugozapadno od Siska, povijesni izvori spominju u 13. stoljeću. Utvrde i bastionske utvrde izvedene su tijekom i nakon Osmanskih osvajanja, a povijesne jezgra gradova intenzivnije se razvijaju se od 18. i 19. stoljeća.

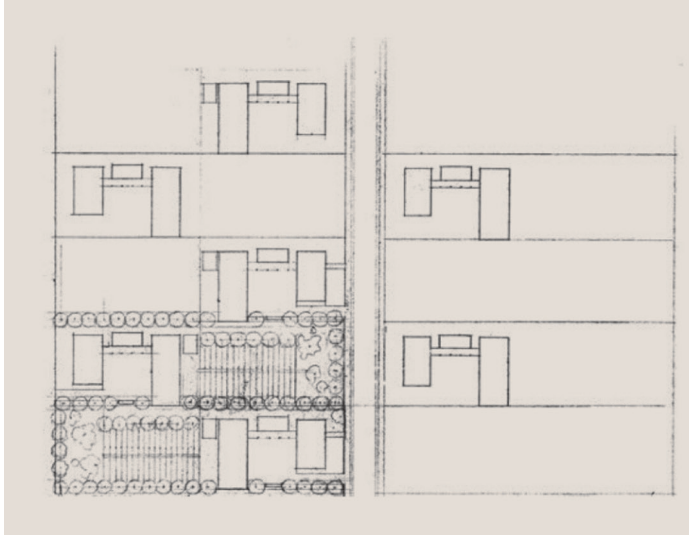
Nakon snažnih potresa magnitude 5 i više s epicentrom pored Petrinje ujutro 28.12.2020., uslijedio je razoran aftershock potres magnitude 6,2 netom nakon podneva 29.12.2020. [1]. Povijesne jezgre gradova značajno su stradale. Intenzitet stradanja uglavnom je obrnuto proporcionalan njihovoj dataciji, odnosno stručnosti izvedbe. Novije zgrade s postupnim implementiranjem armiranobetonskih sustava, odnosno izvedene prema pravilima struke bolje su podnijele potrese.

2.1 Ruralna područja

Područje Gline i Petrinje područje je posebne državne skrbi [2]. Cjelokupno područje zona je nekadašnje Vojne krajine, pograničnog područja Habsburške Monarhije koje je povezano s civilnom Hrvatskom tek 1881. godine. U vrlo skromnim materijalnim prilikama Vojne krajine narod je gradio s lokalno dostupnim materijalima. Izuzetna su ostvarenja drvene tradicijske arhitekture ovog podneblja [3]. Zgrade građene od lokalno dostupnog materijala – hrastovih greda. Longitudinalne zgrade drvene zgrade prizemnice su ili katinice, zabatom su orijentirane prema ulici, te tvore ritmičan niz. Izvedene u cijelosti od jednog materijala – drva impresivne su u svoj skromnoj pojavnosti, racionalnosti funkcioniranja i primijenjenoj montažnoj konstrukciji. Posljednjih desetljeća, ovaj kraj koji je bio na prvoj crti bojišnice u Domovinskom ratu, obilježava tužna socijalna slika. Nakon gašenja industrijskih giganata Siska i okruženja, zbog posljedica deindustrijalizacije mnogi ljudi ostali su nezaposleni. Stambena supstanca u mnogim slučajevima gradila se nekontrolirano, mimo pravila struke. I upravo takve neadekvatno građene ili obnavljane, neodržavane i stare zgrade zadesila su najveće devastacije uslijed ovog potresa. Beskrajno su tužne slike toga napaćenog kraja ove zime. Stradali su stanovnici, stradaju volonteri u obnovi. Traume ostaju u ljudima, a iseljavanje je neizbježno. S druge strane, ljudi su vezani uz svoje blago, gospodarstva i dio njih ne žele otići. U jeku pandemije, potresna razaranja i zima bez krova nad glavom tužna je aktualna slika Banovine. Izuzetna je spontana reakcija ljudi iz cijele Hrvatske koji dolaze pomoći, svojim znanjima i vještinama. Značajna pomoć pristiže iz drugih zemalja ovome napaćenom kraju. Fokusirajući temu post potresne obnove Banovine treba razmotriti dosadašnje projekte obnove ruralnog područja. U okrilju hrvatske moderne arhitekture baštinimo niz projektnih nastojanja za obnovom devastiranih ruralnih područja, primjerice koncem i nakon Drugog svjetskog rata. Godine 1944. raspisan je arh. natječaj za Tipove seljačkih gospo-

darstava i naselja seljačka naselja. jadranskog, panonskog i dinarskog tipa. Arhitekti Zoja i Selimir Dumengjić nezavisno postižu najviše plasmane na sva tri natječaja. [4]. Obnovljene ruralne strukture osmišljavaju kao rahle ruralne matrice od nekoliko osnovnih elemenata kuća, staje i gospodarstva, reinterpetirajući arhitektonsko-urbanističkim rješenjima način života ljudi, ali i organizaciju gospodarstva pojedinog kraja. U različitim topografijama terena, strukturiraju inventivne ruralne matrice, koje razrahljene omogućuju etapnu izgradnju i protom koristeći lokalno dostupan materijal. Nakon Dugog svjetskog rata i promjene društveno—političkog sustava predlagala se obnova popaljenog sela Vojnić upravo prema projektu panonskog tipa natječajnog projekta Zoje Dumengjić (Fig. 1) " ... s maksimalnom upotrebom tipiziranih dijelova" [5], a utjecaj tog projekta očituje se i u regulaciji Vojnića kojeg ostvaruje Aleksandar Freudenreich 1945. godine. Analizirajući obnovu sela Vojnić, Divosela i Vlahovića, dr.sc. Jasenka Kranjčević ističe kako su "Polazišta za izradu regulacijskih planova bila su suvremena načela socijalnog i higijenskog stanovanja. ... Regulacijskim planovima planirani su potpuno novi oblici naselja s novim funkcijama. Uz regulacijske i građevinske radove planirano je preseljenje stanovnika iz okolnih zaselaka u nova naselja ... u neposrednoj blizini postojećih naselja i važnijih prometnica te kao lokalni centri razvoja u kojima su se trebale zadovoljiti sve suvremene društveno—ekonomske potrebe budućih stanovnika.", te zaključuje "kako se ni jednoj regulaciji odnosno obnovi ne može pristupiti bez detaljnih sektorskih studija, tj. bez poznavanja specifičnih ekonomskih, socijalnih i kulturnih prilika." [6].

Figure 1. Arh. Zoja Dumengjić. prvoplasirani natječajni projekt na natječaju za Tipove seljačkih

gospodarstava i naselja - panonskog tipa, 1944. (3. nagrada)

Tijekom recentnog Domovinskog rata, natječaj za obnovu kuća i zgrada bio je raspisan 1992. u pet javnih glasila. Unatoč vrlo kratkom trajanju natječaja 1.8.-14.9.1992., arhitekti su se odazvali u velikom broju, te je zbog ratnih okolnosti prateći katalog arhitektonskih rješenja za obnovu kuća devastiranih u ratu objavljen u svibnju 1993. godine [7]. Obnova nakon Domovinskog rata nije realizirana na tim rješenjima, bazirana je na tipskim rješenjima kuća koje zanemaruju elemente podneblja, načina života, tradicije i primjene lokalnih materijala. Unificirane tipske kuće građene su kako u priobalju, tako i u kontinentalnim dijelovima Hrvatske.

Promišljajući obnovu ruralnih područja Banovine (Banije) ove godine, arhitektonska zajednica je na poticaj Hrvatske sekcija Europskog vijeća za sela i male gradove (ECOV-AST) okupila veliki broj udruženja, udruga, znanstvenih, muzejskih i drugih institucija, te je upućen apel Vladi Republike Hrvatske, nadležnim ministarstvima te regionalnoj i lokalnoj samoupravi na potresom pogođenim područjima sa ciljem sveobuhvatnog, uključivog i znanstveno utemeljenog pristupa obnovi potresom pogođenih područja Sisačko-moslavačke županije. "Prostor pogođen potresom uglavnom je ruralni i nerazvijeni prostor koji je i prije potresa vadio za promišljanjem sustavne preobrazbe te za demografskom i gospodarskom revitalizacijom. Modeli obnove kakve smo imali nakon Domovinskog rata ovdje su se jasno pokazali kao neučinkoviti. Složenost problema obnove područja Sisačko-moslavačke županije zahtijeva sustavan i interdisciplinarni pristup kako bi prostor osim obnove doživio i transformaciju u prostor održivih malih gradova, naselja i sela gdje će se kroz očitavanje povijesnih sadržaja i lokalnog identiteta stvoriti potencijal za kreiranje novih vrijednosti" [8].

Predsjednica Hrvatske komore arhitekata, arhitektica Rajka Bunjevac, diskutirajući temu obnove petrinjskog područja ističe nužnost preobrazbe tog područja i rekonstrukcije života, demografskog, ekonomskog, prostorno-planskog i graditeljskog [9]. S ciljem obnove života i prostora, potrebno je ljudima omogućiti da žive od poljoprivrede i to područje reindustrijalizirati. Sugerira izvedbu pogona za proizvodnju i zapošljavanje lokalnog stanovništva na proizvodnji montažnih kuća za to područje, a kasnije za tržišne potrebe. Sve s ciljem obnove života i gospodarstva, kako preduvjeta kontinuiteta stanovanja na tome potresima devastiranom području.

S gospodarskog, ali i socijalnog aspekta izvrsno bi bilo aktiviranje lokalnih ugaslih industrijskih giganta, primjerice Željezare Sisak za proizvodnju montažnih metalnih kuća. S druge strane korištenje lokalno dostupnog drva, elementa koji obilježava tradicijsku posavsku kuću omogućava izgradnju drvenih montažnih kuća. Tipske kuće od lokalno dostupnog materijala, inspiraciju mogu pronaći u lokalnoj tradicijskoj arhitekturi montažne drvene kuće.

Na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu se tematika aktualizirala kroz niz Okruglih stolova, nakon inicijalnog održanog 8.1.2021. na kojemu su uz dekana prof. dr.sc. Bojana Baletića sudjelovali profesori katedri, arhitekti predstavnici, pojedinih strukovnih udruga [10]. Predstojnica Katedre za teoriju i povijest arhitekture, prof. dr.sc. Karin Šerman ističe: "U šokantnim prizorima ove razorne nesreće, cjelokupnu su javnost,

a pogotovo nas kao stručnjake, posebno uznemirile slike ne samo srušenih starih, zidanih kuća i građevina, onih mahom iz 19. stoljeća, za koje nam je svima više-manje jasno da ne mogu izdržati ovako velika potresna opterećenja, nego i prizori nemalog broja relativno novih gradnji koje su se urušile. To bi ukazivalo na improviziranu, nekontroliranu, ili neprimjereno izvođenu gradnju ili pak bespravnu gradnju, kao i na loše posljedice legalizacije neadekvatno građenih objekata. No svakako, na tragu naše temeljne zadaće edukacije, u neposrednosti želja i očekivanja svih žitelja toga kraja za što bržim "krovom nad glavom", dužnost nam je prije svega ukazati da prioritet nije i ne smije biti tek novi "krov nad glavom" nego to mora biti "siguran krov nad glavom", da poanta nije samo izgraditi kuću, nego izgraditi kvalitetnu i sigurnu kuću, a da to može zajamčiti tek građenje prema propisima i pravilima struke. Pokupski kraj danas – njegovi gradovi i sela – drastičan je poligon dokaza za to: jedne do drugih nalaze se kuće koje su u potpunosti urušene i one koje gotovo bez oštećenja i dalje suvereno stoje. Eto najplastičnijeg dokaza što znači graditi prema propisima i pravilima struke. Zato zajedno s kolegama građevinarima i čitavom mrežom komplementarnih disciplina i srodnih stručnih tijela i institucija, ruku pružamo prvenstveno u tom smislu – u pogledu osmišljavanja i razrađivanja prostorno dobro organiziranih, oblikovno kvalitetnih i konstruktivno sigurnih kuća, njihovih funkcionalnih okućnica i gospodarstava, uz istodobno razmišljanje o čitavom nizu ostalih prostornih, ekonomskih, kulturnih i gospodarskih izazova." Nadalje, fokusirajući temu gradova Banovine, prof.dr.sc. Šerman otvara je i pitanje "razorenih zaštićenih vrijednih urbanih cjelina povijesnih gradova, kao i pojedinačnih građevina zaštićenih spomenika kulture. To je ogromna i nezamislivo kompleksna tema i – u odnosu prema ruralnim sredinama i stambenom pitanju – svakako će biti puno sporija i dugotrajnija, ali i isto tako i daleko kontroliranija. Nešto od vrijedne graditeljske baštine će zacijelo biti potrebno obnoviti u faksimilnom pristupu, uz naravno suvremene nevidljive konstrukcijske intervencije, a u nekim potezima i slučajevima ići s replikama pročelja zgrada, da se sačuva memorija i slika grada, no razvijati ih svakako s novim konstrukcijama i adekvatnim prostornim rješenjima bližim suvremenim potrebama. Naravno da se naš fakultet namjerava uključiti i u te složene procese, u vidu dokumentiranja i analiza i valoriziranja graditeljskog naslijeđa pojedinačnih spomenika i urbanih poteza i zona." Fokus arhitektonske zajednice nadilazi temu same obnovu kuća i gradskih jezgri, te teži i očuvanju zajednice, života i gospodarstva toga prostora. Na Okruglom stolu Arhitektonskoga fakulteta, prof.dr. Šerman nadalje ističe: "Također, zbog zahtjevnosti i složenosti izazova, te širine i isprepletenosti problema – od onih neposrednih građevinsko-arhitektonskih, pa provedbeno-političkih, ali financijsko-pravnih, pa sve do pitanja sociološkog i ekonomsko-gospodarstvenog sagledavanja scenarija i perspektiva budućeg života u ovim krajevima – u planiranje i provođenje aktivnosti uključujemo i ostale srodne i komplementarne struke i institucije, prvenstveno Fakultet građevinarstva i Fakultet geodezije, ali također i niz daljnjih disciplina i stručnjaka koji su u ovako kompleksnom problemu uistinu nezaobilazni – geolozi, geografi, sociolozi, ekonomisti, gospodarstvenici, izvođači, povjesničari, povjesničari umjetnosti, agrono-

mi, etnolozi, antropolozi, krajobrazni arhitekti, i brojni drugi, a sve pod koordinacijom nadležnih državnih tijela i ministarstava.”

Arhitekti ističu nužnost obnove života zajednice, adekvatnih rješenja prostora, te od početka 2021. promišljaju niz tipskih rješenja suvremene pokupske kuće, prikladne za izvedbu na potresom devastiranom području Sisačko-moslavačke županije. Činjenica je da je ljudima na Banovini potreban žuran smještaj, ali i siguran krov nad glavom. To upućuje na tipska prefabricirana rješenja osnovne jezgre, nukleusa kuće. Bilo bi uputno anticipirati daljnji rast kuće projektnim prijedlozima kako bi se njihov organski rast u budućnosti dijelom usmjerio i izbjegla kaotičnost postojeće ruralne matrice.

3 Potresi u Zagrebu

Potres u Zagrebu rano ujutro 22. ožujka 2020. uz gromoglasnu grmljavinu, podrhtavanje tla i snažno ljuljanje zgrada probudio je naše sugrađane. Bolno je osvijestio zanemarivanje činjenice da živimo na trusnom području. U zimsko jutro mnogi građani izašli su iz zgrada na ulicu, a snijeg koji je započeo padati preko nabezlih ljudi s epidemiološkim maskama, dodatno je dramaliziralo cijelu situaciju. Iako se tek probuđenim ljudima činilo da gore ne može, aktualne epidemiološke mjere koje su ograničavala kretanje reducirale su broj ljudskih žrtava, jer naprosto na ulici je bilo vrlo malo ljudi. Sa povijesnih zgrada u centru padali su crijepovi, opeka, dimnjaci, neučvršćeni i najviše historicistički elementi stilskog dekora. Potres magnitude 5.5 bio je na rubu izdržljivosti građevnog fonda središta grada, ali trošne građevne supstance sjevernije. I tek sada, nakon petrinjskog potresa magnitude 6,2 po Richteru, shvaćamo koliko smo, u stvari, izbjegli katastrofu. Međutim, kako su se i petrinjski potresi snažno osjetili i u Zagrebu, devastacije se ope-tovano povećavaju.

Zagreb se razvio na kontaktnoj zoni dviju različitih topografskih cjelina, Medvednice i ravnice uz rijeku Savu. Dvojni srednjovjekovni grad crkveni Kaptol i trgovačko obrtničko naselje Gradec izgrađivani su na južnim izdancima Medvednice, kako bi se štitili od poplave i neprijatelja. Ujedinjeni su u jedinstveni Agram, odnosno Zagreb tek 1850. godine. Intenzivna urbanizacija grada uslijedila je nakon izgradnje austrijske željezničke pruge i prvog južnog kolodvora (današnjeg Zapadnog kolodvora) 1862. godine, te industrijalizacije koja je uslijedila. Tijekom druge polovine XX. stoljeća započela je planska regulacija Donjeg grada kroz dvoje regulatorne osnove 1865. i 1887. godine.

Nakon razornog potresa 1880. godine ostvarena je radikalna ranogotička obnova Katedrale, izgradnja sjevernog pročelja središnjeg Trga. Ubrzano širenje grada unutar historicističke blokovske matrice Donjeg grada temelji se na intenzivnom razvoju industrijalizacije i velikom porastu stanovništva. Postupno implementiranje novih građevnih tehnika obilježava prijelaz stoljeća, te se postupno otvaraju mogućnosti razvoju moderne arhitekture. Moderni grad razvija se južno od željezničke pruge i rijeke Save, ali i u istočnim i zapadnim ekstenzijama gradskog tkiva tijekom XX. stoljeća.

Promišljajući temu obnove Zagreba, niz referentnih primjera kvalitetnih arhitektonsko-

urbanističkih intervencija u središtu povijesnih gradova baštinimo u okrilju hrvatske moderne i suvremene arhitekture. Inspirativni su to obrasci koji uz suvremena arhitektonska promišljanja mogu doprinijeti oplemenjivanju devastirane gradske jezgre. Arhitektonska zajednica zalaže se cjelovitu urbanu obnovu i integriranje znanja interdisciplinarnog tima stručnjaka, od arhitekata, urbanista, statičara, inženjerskih struka, prometnih stručnjaka, ali i konzervatora, sociologa i ekonomista i pravnika itd.. kako bi se središte našeg grada obnovilo i osuvremenilo za 21. stoljeće [11].

Međutim, postupno bolno osvješčujemo činjenicu kako je već godina dana protekla bez značajnije obnove. Kompleksan je to proces, financijski izuzetno zahtjevan, pravno kompleksan, kao preduvjet inženjerskog djelovanja i građevinskih zahvata, a koji predmnijevaju iseljenje stanovništva i kompletnog mobilijara, te otklanjanju opreme zgrada. Obzirom na neodržavanost građevnog fonda u središtu grada gdje je stanarima do sada bilo teško dogovoriti primjerice obnovu pročelja, zaista je upitno kako provesti zahtjevnju konstruktivnu ali i cjelovitu obnovu.

Cilj je zadržati život u gradu, njegov karakter povijesnog centra, ali i prilagoditi povijesnu jezgru i ostvariti zahvate sukladno suvremenim potrebama, osuvremeniti prometna rješenja itd. Osnovni preduvjet je vođeni projekt i interdisciplinarnost niza struka. Kvalitetan pravno-ekonomski okvir nužan je preduvjet inženjerskim zahvatima. Aktiviranjem zapuštenih dvorišta može se javni prostor s ulice preliti u unutrašnjost bloka i ponuditi nove sadržaje potrebne suvremenom gradu. Prenamjenom substandardnih prostora zgrada, primjerice tavana i podruma, i njihovom novom funkcijom moguće je iznaći financijski okvir za skupe zahvate obnove.

Donjogradsku povijesnu jezgru Zagreba obilježava stilski izraz pojedinih zgrada klasicizma, dominantno historicizma, pojedinih ostvarenja secesije, te dijelom moderne arhitekture. Silueta blokova neujednačene je visine vijenca, što zorno ilustrira razdoblje izgradnje i činjenicu da je, za razliku od Dubrovnika, Zagreb nedovršeni grad. Različite visine i mjerila zgrada, kao stilaska heterogenost izraza govore o postupnoj izgradnji središnje gradske jezgre (kako dvojne povijesne jezgra Kaptola i Gornjeg grada, tako i pretežito historicističkog tkiva Donjeg grada). Cilj jest maksimalno očuvati postojeću urbanu matricu i arhitekturu središnje gradske zone i očuvati jasan prostorno-povijesni razvoj središnje zone grada Zagreba. Primarni cilj jest obnoviti postojeće zgrade, ostvariti konstruktivnu obnovu, ali i cjelovitu obnovu sačuvanih zgrada. Za pojedine zgrade započele je konstruktivna, ali i cjelovita obnova.

Međutim, za lokacije koje su pretrpjele najjače devastacije, odnosno one čija izvorna očuvanost nije nužna (a što procjenjuju konzervatori) biti će nužne i suvremene intervencije. Prof emerita Hildegard Auf-Franić ističe na Danima zagrebačke arhitekture 2020. u Društvu arhitekata kako svaka generacija arhitekata ima pravo stvaranja suvremene arhitekture u gradskoj jezgri. [12] Uz prethodnu suglasnost konzervatora, opcija jest promišljanje mogućnosti nadgradnje pojedinih postojećih povijesnih zgrada do visine vijenca susjednih zgrada bloka. To bi ujedno stabiliziralo susjedne zgrade i situacije urušavanja zabatnih zidova bi se reducirale, a i omogućio financijski okvir cjelovite

obnove zgrade. Rijeka baštini vrijedan primjer nadgradnje dvokatne zgrade na Korzu 11, projekt Partner Banke iz 1999. godine. Suvremenu nadgradnju poslovne zgrade potpisuje arhitektonski dvojac Idis Turato i Saša Randić, te Maja Matulja, Marija Kolar, Igor Rožić i Zvonimir Sabljak [13]. Dodanih pet etaža nadovezuju su se na visinu susjedne sedmeroetažne zgrade hotela Royal arhitekta Ambrosnija (stambeno-poslovnu gradu Rauschel, Korzo 9), a poveznicu s visinom njena vijenca ostvaruje rahli raster njezine nadgradnje.

Na mjestima urušavanja postojećih povijesnih zgrada, moguće bi bile i suvremene interpolacije, ali pažljivo suptilno riješene sukladno *genisusu loci*. Preduvjet za takvu intervenciju jest nadgradnja postojećeg Zakona o obnovi zgrada oštećenih potresom na području Grada Zagreba i okolice. U samom gradskom središtu, cijeli gradski blok između Radićeve i Tkalčićeve ulice (Fig.2) [14], južno od Krvavog mosta primjer je pažljive rekonstrukcije i interpolacije. Akademik Miroslav Begović ostvario je projekt revitalizacije stambenog bloka, rekonstrukcijom povijesnih zgrada u Radićevoj ulici 6-16 i niza interpolacija istočno u Tkalčićevoj ulici 5-15, tijekom 1973.-1987. godine. [14] Poštujući rahlo mjerilo povijesne izgradnje, velebnu interpolaciju raščlanjuje na niz manjih stambeno-poslovnih zgrada koje ritmičnom urbanom strukturom, suvremenom arhitektonskim izrazom i nizom javnih sadržaja uklapaju u tu nekadašnju kontaktnu zonu dvojnog grada Gradeca i Kaptola, uz dolinu izmještenog potoka Medveščak.

Figure 2. Akademik Miroslav Begović, Revitalization of business and residential block (interpolation buildings and reconstruction), Tkalčićeva Street 5-15 / Radićeve Street 6-16 / Krvavi most, Zagreb, 1973-1987

Upravu na toj trasi, jugoistočno, u zaleđu središnjeg gradskog trga čija sjeverna arhitektonska ovojnica se izvodi nakon velikog zagrebačkog potresa 1880. godine, nizom historicističkih, secesijskih i modernih ostvarenja. Nakon izmještanja potoka Medveščak i rušenja južnog Kaptolskog zida regulirana je nova ulica Pod zidom. U nizu modernističkih intervencija nakon regulacije ulice Pod zidom ističe se aneks stambeno-poslovne zgrade Gavella Herzog i probijanje pasaža Harmica, djelo Ignjata Fischera uz atribuciju koautorstva Zoji Dmengjić, 1928.-31. godine [4]. Dakle, prilikom složene sjeverne dogradnje rekonstruirana je historicistička stambeno-poslovne zgrade Gavella na Trgu br. 6, i interpoliran je gradski pasaž Harmica kao poveznica dva sajmišna prostora grada, izvornog na Trgu i novog na Dolcu. Uz javni gradski pasaž koji afirmira prilaz istočnom kraku stuba Dolcu, tangentno je adirano dvojno zavojito stubište koje svojom dinamičnom i ekspresivnom formom doprinosi izdizanju javnog karaktera i na katne etaže te zgrade sa dva značajna gradska lica.

Suvremene arhitektonsko-urbanističke interpolacije u povijesnoj gradskoj strukturi predstavljaju najzahtjevnije projektne zadatke arhitektonskog stvaralaštva. Kvalitetne realizacije ishodište baziraju na suptilnom iščitavanju karaktera povijesnog urbanog prostora. Sukladno potrebama grada, kvalitetne suvremene interpolacije oplemenjuju gradsko tkivo rafiniranim intervencijama široke skale autorskih izraza, inovativnim morfologijom i funkcionalnim rješenjima. Sve navedeno utemeljeno je na suvremenim konstruktivnim rješenjima ostvarenim u tijesnoj suradnji sa inženjerima građevine, na temelju inženjerskog i izvedbenog doseg vremena. Najkvalitetnije realizacije zorno prezentiraju sklad takve suradnje i svjedoče o međusobnom razumijevanju komplementarnih, različitih profesija, poput akorda glazbene kompozicije.

4 Conclusion

Godina je dana nakon zagrebačkog potresa, bez značajnijih pomaka na obnovi grada i devastiranih zgrada. Veliki problem predstavljaju daljnje devastacije kojima su podložne već ionako oštećenje zgrade, poglavito u središtima grada. Vrlo frekventne javne površine na kojima se kreće velik broj ljudi u središtu grada upitne su sigurnosti dok obnova ne osigura siguran grad za njegove stanovnike, ali i posjetitelje. Ruralna odnosno periferna područja gradova obilježavala je i prije potresa nekoherentna struktura i slijed spontanih građenja koja nisu bila u skladu sa načelima struke, kako građevinske, tako i arhitektonske i urbanističke. Posljedice takvog nestručnog građenja najizrazitije su kada priroda potresima testira izdržljivost građevina. Sustavna obnova kasni. Brojni stanovnici prepušteni su sebi, žive u oštećenim zgradama ili provizornom smještaju u kontejneru ili kamp kućici. Potresi su bolno osvijestili ignoriranje pravila struke, posljedice legalizacija građevina nedostatne kvalitete i nosivosti, te posljedice neodržavanja građevnog fonda. Predstoji dvojni izazov obnove urbanih jezgri povijesnih gradova Zagreba, Siska, Petrinje i Gline, ali i suburbanih i ruralnih područja u okruženju. Zagrebačka ostvarenja u središtu grada, interpolacije tijekom dugog niza godina svjedoče o nastojanju respektiranja

zatečenog povijesnog urbanog konteksta i svojim suvremenim izrazom i prostornim zahvatima nastoje afirmirati povijesne vrijednosti sredine, ali i omogućiti realizaciju zahtjeva suvremenog grada. Modularna prefabricirana gradnja izgledno je rješenje za ruralna i suburbana područja. Arhitekt Tihomil Matković, predsjednik Društva arhitekata Zagreba ustvrđuje da je puno vremena izgubljeno na uspostavi zakonodavnog okvira kroz Zakon o obnovi za Zagreb i okolne prostore, a da smo grad mogli obnavljati i na temelju postojeće legislative o procesima građenja, uz nadopunu okvira za financiranje obnove. Na ovaj način jedna sezona građenja u ljeto 2020. nepovratno je izgubljena. Nadalje, upitnim navodi kako unutar dosadašnje građevne industrije imamo kapaciteta sada na dva fronta; Zagreba i Banije voditi buduću obnovu. Građevni kapaciteti Hrvatske nedostatni za in-situ istovremenu obnovu Banovine i glavnog grada zemlje. Uzimajući u obzir da se u Zagrebu rekonstrukcije nužno moraju vršiti na samom mjestu oštećenja, sa znatnim udjelom ljudskog rada i time zauzimajući sve današnje kapacitete klasične građevinske industrije, smatra da su tipska rješenja poput pred gotovljene modularne kuće za devastirana ruralna područja Banovine poželjna, gdje se time na široko otvorenom gradilištu županije može postići visoka i ujednačena kvaliteta izgradnje [16]. Predstoji dugotrajan proces obnove urbanih jezgri i preobrazbe južnih ruralnih područja, s višestrukim izazovima za sve dionike u procesu. Zajednički cilj jest kvalitetna konstruktivna i cjelovita obnova urbanih područja, te obnova, odnosno preobrazba ruralnih područja i očuvanje života na potresom devastiranim urabnim i ruralnim područjima.

References

- [1] Potresi kod Petrinje za 28. i 29. prosinac 2020. godine. https://www.pmf.unizg.hr/geof/seizmoloska_sluzba/potresi_kod_petrinje?@=1m6am#news_118053 (accessed 25th January 2021)
- [2] Zakon o područjima posebne državne skrbi od 17. srpnja 2008. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_07_86_2750.html (accessed 25th January 2021)
- [3] Salopek, D. (2009.): Korablje samobitnosti. Ogranak Matice hrvatske u Petrinji, Petrinja, Hrvatska.
- [4] Barišić Marenčić, Z. (2020.): Arhitektica Zoja Dumengjić. Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i UPI 2M PLUS, Zagreb, Hrvatska.
- [5] ... (1945): Popaljeni Vojnić na Kordunu bit će izgrađen kao najsavremenije uređeno kotarsko mjesto u Hrvatskoj. *Vjesnik*, 24. 08. 1945.
- [6] Kranjčević, J. (2009): Obnova seoskih naselja 1945. godine - Divoselo, Vojnić, Vlahović. *Prostor : znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam*, 17 (38), 314-326
- [7] ... (1993.): Katalog projekata obiteljskih kuća i zgrada. Koprojekt, Zagreb, Hrvatska.
- [8] Apel za sveobuhvatnu obnovu nakon potresa. http://www.ecovast.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=188:apel-za-sveobuhvatnu-obnovu-nakon-potresa&catid=10:novosti-ecovast-hr&Itemid=72 (accessed 25th January 2021)

- [9] Rajka Bunjevac o obnovi nakon rata: Ako nije ratni, onda je poratni kriminal https://hr.n1info.com/video/n1-studio-uzivo/rajka-bunjevac-o-obnovi-nakon-rata-ako-nije-ratni-onda-je-poratni-kriminal/?fbclid=IwAR1vqzddwbve0KtH-DZgs_4A9XGSCRjAtyIH3xuSsXkBNm4kUqCNeRcULMc (accessed 7th January 2021)
- [10] Okrugli stol "Participacija arhitektonske struke u obnovi Banovine", Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 8. siječnja 2021. Sudionici: prof. dr. sc. Bojan Baletić, dekan Arhitektonskog fakulteta, nastavnici Arhitektonskog fakulteta: doc. art. Mateo Biluš, prof. art. Mladen Jošić, prof. dr. sc. Karin Šerman, prof. dr. sc. Krunoslav Šmit, izv. prof. dr. sc. Josip Galić; Rajka Bunjevac, predsjednica Hrvatske komore arhitekata, Nikša Božić, predsjednik Odbora za urbanizam Hrvatske komore arhitekata i predsjednik hrvatske sekcije ECOVASTA – Europskog vijeća za sela i male gradove, Tonči Čerina, dopredsjednik Udruženja hrvatskih arhitekata, te Tihomil Matković, predsjednik Udruženja arhitekata Hrvatske gospodarske komore i Društva arhitekata Zagreba
- [11] Zaključci online konferencija Dani zagrebačke arhitekture Budućnost Zagreba nakon potresa – arhitektonski pogled, Društvo arhitekata Zagreba 10-13.11.2020., predsjednik, Tihomil Matković, 13.11.2020., Trg bana Josipa Jelačića 3, Zagreb <https://www.youtube.com/watch?v=aOATYMrnTT8> (accessed 4th February 2021).
- [12] Predavanje prof. emerite Hildegard Auf-Franić: Sveučilišne zgrade i sklopovi u urbanom tkivu Zagreba i sudjelovanje na okruglom stolu, Online konferencija Dani zagrebačke arhitekture Budućnost Zagreba utemeljena na 350 godina Sveučilišta u Zagrebu, Društvo arhitekata Zagreba, Trg bana Josipa Jelačića, 13.11.2020. (programski voditelj i moderator: Z. Barišić Marenčić) <https://youtube.com/DAZhr> (accessed 25th January 2021)
- [13] Office building Korzo <https://randic.hr/?p=4#> (accessed 4th February 2021).
- [14] Projekti Natječaji Izložbe seminari nagrade <https://www.idisturato.com/blog/info/> (4.2.2021.)
- [15] Bobovec, B. (2013): Miroslav Begović. Udruženje hrvatskih arhitekata, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, Hrvatska.
- [16] Uchytil, A.; Barišić Marenčić, Z.; Kahrović, E. (2009.): Leksikon arhitekata Atlasa hrvatske arhitekture XX. stoljeća 1. Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska.